

Phương thức thực thi dân chủ trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam hiện nay

Ông Văn Năm

Trường Đại học Ngân hàng Tp. Hồ Chí Minh

TÓM TẮT

Một trong những phương thức thực thi dân chủ trong quá trình xây dựng và phát triển kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở nước ta hiện nay là phản biện xã hội. Tuy nhiên, cho đến nay việc nhận thức về mặt khái niệm, giá trị, ý nghĩa cũng như việc tổ chức, xây dựng cơ chế và khung pháp lý trên thực tế cho hoạt động phản biện xã hội vẫn còn có nhiều tranh luận. Trên cơ sở phân tích và so sánh khái niệm phản biện khoa học và phản biện xã hội, cũng như xác định vai trò, ý nghĩa của phản biện xã hội, bài viết này đưa ra một số gợi mở nhằm triển khai hoạt động phản biện xã hội trên thực tế với mong muốn, tạo sự đồng thuận xã hội cao trong các tầng lớp nhân dân và góp phần từng bước hoàn thiện thể chế kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa.

Từ khóa: phản biện xã hội, phản biện khoa học, dân chủ, thực thi dân chủ

1. GIỚI THIỆU

“Dân chủ” là một phạm trù lịch sử, ra đời tồn tại và phát triển cùng với sự thay đổi của các phương thức sản xuất, các kiểu và hình thức tổ chức quyền lực nhà nước trong lịch sử. Cho đến nay cách hiểu và cách tiếp cận về khái niệm “dân chủ” trên thế giới còn là một vấn đề tương đối phức tạp, bởi nó phụ thuộc vào trình độ nhận thức, trình độ kinh tế, chế độ chính trị, văn hóa, ... và vì vậy còn có nhiều quan điểm khác nhau khi bàn đến nội hàm của khái niệm, cũng như cơ chế, phương thức thực hiện. Là một nhà chính trị chuyên nghiệp, suốt cuộc đời đấu tranh cho quyền của các dân tộc bị áp bức để giành độc lập dân tộc, dân chủ, công bằng, tiến bộ xã hội, Chủ tịch Hồ Chí Minh sinh thời đã rất quan tâm nghiên cứu và thực hành dân chủ. Theo Người, dân chủ có nghĩa “dân là chủ” và “Nước ta là nước dân chủ, nghĩa là nước nhà do nhân dân làm chủ”, “chính quyền dân chủ có nghĩa là chính quyền do người dân làm chủ”, “Chế độ ta là chế độ dân chủ, tức là nhân dân là người chủ”. Người viết: “Nước ta là nước dân chủ, địa vị cao nhất là dân, vì dân là chủ” và “nước ta là nước dân chủ, mọi người có quyền làm, có quyền nói”, “Nhiệm vụ của chính quyền dân chủ là phục vụ nhân dân”. Xã hội nào bảo đảm cho điều đó được thực thi thì

đó là một xã hội thực sự dân chủ. Văn kiện Đại hội lần thứ X của Đảng khẳng định “Dân chủ xã hội chủ nghĩa vừa là mục tiêu, vừa là động lực của công cuộc đổi mới... Mọi đường lối, chính sách của Đảng và pháp luật của Nhà nước đều vì lợi ích của nhân dân, có sự tham gia ý kiến của nhân dân” [1, tr.125]. Cũng trong Đại hội này, lần đầu tiên khái niệm *phản biện xã hội* đã được Đảng ta bàn đến. Đây là một chủ trương đúng đắn của Đảng góp phần thực hiện dân chủ hóa xã hội. Bởi lẽ, đối với Đảng ta, trong điều kiện vừa lãnh đạo, vừa cầm quyền, tuy mặt thuận lợi là cơ bản nhưng cũng nảy sinh nhiều nguy cơ: “để chủ quan, duy ý chí và quan liêu trong việc xác định đường lối ..., là lực lượng chính trị duy nhất lãnh đạo Nhà nước và xã hội nên Đảng dễ áp đặt ý chí của mình cho Nhà nước và xã hội; để tự đặt mình trên Nhà nước và pháp luật ..., những đảng viên có chức quyền dễ sa vào đặc quyền, đặc lợi, tham nhũng, cửa quyền, bao che cho nhau” [2, tr.571-573]. Để ngăn chặn tình trạng này, phản biện xã hội sẽ giúp cho Đảng tránh được cái nhìn chủ quan, phiến diện, xa rời thực tế đời sống xã hội của nhân dân; góp phần đảm bảo quyền lực Nhà nước do dân ủy quyền được sử dụng đúng mục đích, giúp cho Nhà nước và công chức, cán bộ,

Tác giả liên hệ: TS. Ông Văn Năm

Email: namov@buh.edu.vn

đảng viên tránh được các bệnh quan liêu, xa dân; các quyết sách chính trị, chính sách, pháp luật, đề án, dự án, ... sẽ có tính hiệu lực và hiệu quả thực tiễn cao hơn, quá trình tổ chức thực hiện sẽ được đồng thuận nhiều hơn và đảm bảo sự thành công bền vững hơn. Do đó, có thể nói cùng với giám sát, phản biện xã hội đã trở thành yêu cầu tất yếu của quá trình thực thi quyền lực của nhân dân. Mặc dù phản biện xã hội là một vấn đề không mới, đã được đề cập trong rất nhiều công trình của các nhà Khai sáng Pháp cho đến chủ nghĩa Mác-Lênin và tư tưởng Hồ Chí Minh, ... Tuy nhiên cho đến nay việc nhận thức về khái niệm, giá trị, ý nghĩa đặc biệt là việc tổ chức, xây dựng cơ chế, chính sách để nâng cao hiệu quả hoạt động phản biện xã hội góp phần thực hiện dân chủ hóa xã hội trong bối cảnh nền kinh tế thị trường hiện nay ở Việt Nam vẫn cần tiếp tục nghiên cứu.

2. PHẢN BIỆN KHOA HỌC VÀ PHẢN BIỆN XÃ HỘI

Mặc dù đã có một số công trình nghiên cứu về phản biện xã hội, tuy nhiên cho đến nay các nhà khoa học vẫn chưa có sự thống nhất về khái niệm phản biện xã hội mà chỉ có khái niệm phản biện và phản biện khoa học. Theo *Đại từ điển tiếng Việt*, phản biện là “đánh giá chất lượng một công trình khoa học khi công trình được đưa ra bảo vệ để lấy học vị trước hội đồng chấm thi”. Còn theo *Tìm hiểu một số thuật ngữ trong Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ X của Đảng*, thì “phản biện là nhận xét, đánh giá, bình luận, thẩm định công trình khoa học, dự án, đề án trong các lĩnh vực khác nhau” [3, tr.182]. Theo Vũ Cao Đàm: “phản biện khoa học là một văn bản viết, nhằm mục đích bình luận, phân tích, đánh giá một công trình” [4, tr.189]. Từ đó có thể hiểu phản biện là hoạt động của một chủ thể nhằm thẩm định, đánh giá chất lượng hay giá trị khoa học của một sản phẩm khoa học của cá nhân hay tổ chức khác. Nội dung phản biện là sản phẩm khoa học bao gồm các công trình khoa học nói chung như: phát minh, đề án, dự án, luận văn, luận án, đề tài khoa học.

Khái niệm phản biện xã hội cũng có nhiều cách hiểu khác nhau. Có tác giả hiểu, phản biện xã hội nghĩa là đề xuất các nhận xét, đánh giá, nêu quan điểm và luận chứng cho những quyết định, những đề án đã được cơ quan thẩm quyền xây dựng và trưng cầu. Tác giả khác thì hiểu: “phản biện xã hội là đưa ra các lập luận, phân tích nhằm phát hiện, chứng minh, khẳng định, bổ sung hoặc bác bỏ một đề án (phương án, dự án) xã hội đã

được hình thành và công bố trước đó” [5, tr.160]. Có tác giả cho rằng, phản biện xã hội là sự phân tích, đánh giá có tính chất xã hội một cách khách quan, khoa học, có tính xây dựng về một chủ trương, chính sách nào đó đang được chuẩn bị thi hành. Lại cũng có nhà khoa học cho rằng, phản biện xã hội là hoạt động của một chủ thể xã hội dùng các luận chứng khoa học để nhận xét, đánh giá, nêu quan điểm để cơ quan có thẩm quyền xem xét khi ban hành các quyết sách chính trị bao gồm cả khâu dự thảo và điều chỉnh, cả quá trình xem xét, đánh giá và đề xuất quan điểm trong quá trình thực thi. Mặc dù cách thể hiện ngôn từ khác nhau, song về nội hàm, bản chất khái niệm thì giống nhau. Từ những cách diễn đạt trên, có thể hiểu: *phản biện xã hội là hoạt động phân tích, lập luận, đánh giá trên cơ sở khoa học và thực tiễn của xã hội về tính hợp lý, tính đúng đắn của các chủ trương, các quyết định của các lực lượng lãnh đạo và quản lý xã hội*. Phản biện xã hội được thực hiện bởi nhiều chủ thể khác nhau: cá nhân, tập thể, các tầng lớp xã hội, các tổ chức xã hội, các giới, các hội. Phản biện xã hội cũng có nhiều cấp độ thực hiện như: đóng góp ý kiến, nhận xét, bình luận, tư vấn, kiến nghị, ... nhưng vấn đề quan trọng nhất mà phản biện hướng đến là đề xuất, tư vấn cho cơ quan có thẩm quyền lựa chọn, quyết định chủ trương, chính sách, đề án có sự hợp pháp và hợp lý tối đa vì mục đích và lợi ích chung của cộng đồng, xã hội.

Phản biện xã hội và phản biện khoa học có điểm giống nhau là đều đòi hỏi tính khách quan và khoa học. Trong nhiều trường hợp tùy thuộc vào nội dung và chủ thể phản biện nên phản biện xã hội cũng chính là phản biện khoa học. Để thực hiện phản biện xã hội có chất lượng cần phải dùng đến những kết quả của phản biện khoa học làm luận chứng. Nhưng đối tượng, nội dung, mục tiêu và cơ chế hoạt động của hai loại phản biện này là khác nhau. Phản biện khoa học bao giờ cũng có sự hoàn chỉnh tương đối của lập luận, tức lập luận bao giờ cũng có thể chứng minh. Phản biện xã hội không phải bao giờ cũng như vậy. Phản biện khoa học về bản chất là khách quan, không có tính giai cấp. Còn phản biện xã hội bên cạnh thuộc tính khoa học, có thuộc tính xã hội, phản ánh những quan điểm, lợi ích của các giai tầng khác nhau trong xã hội. Do đó, phản biện xã hội không phải lúc nào cũng dựa trên cơ sở lập luận khoa học thuần túy. Hơn nữa, đối tượng của phản biện khoa học là các chủ thể của các sản

phẩm khoa học, các phát minh, sáng chế khoa học. Đối tượng của phản biện xã hội là các chủ thể hoạch định đường lối và đưa ra các quyết sách chính trị. Chủ thể của phản biện xã hội là các lực lượng xã hội, các tổ chức được nhân danh lợi ích xã hội, các cá nhân có quyền và nghĩa vụ được pháp luật thừa nhận. Phản biện khoa học chỉ có thể trở thành phản biện xã hội khi nó hướng tới đối tượng là các chủ thể quyền lực.

Khi nghiên cứu phản biện xã hội cần phân biệt phản biện xã hội với phản bác và phản kháng xã hội. Phản bác là một khả năng, tình huống có thể xảy ra trong quá trình phản biện, được hiểu theo nghĩa: dùng lý lẽ, lập luận của mình để bác bỏ ý kiến, quan điểm của người khác. Phản biện xã hội cũng hoàn toàn khác với phản kháng xã hội. Phản biện xã hội chỉ nhằm đến việc có được lựa chọn phương án xã hội chính xác nhất phục vụ mục tiêu xã hội thống nhất. Phản kháng xã hội hướng đến sự đả kích, gạt bỏ phương án xã hội “chính thống”, do có sự khác biệt về mục tiêu xã hội giữa hai phía. Phản kháng xã hội không dừng lại ở việc đối trọng về mặt chính kiến, lý luận mà còn xảy ra ở các hình thái khác như tổ chức các hành động phản kháng cụ thể khác nữa. Trong xã hội có đối kháng giai cấp, lợi ích giữa các giai tầng khác nhau nên phản kháng xã hội thường được nguy trang dưới hình thức là phản biện xã hội. Vì vậy, mặc dù phản biện xã hội là một hiện tượng khách quan, có tính chất xây dựng nhưng trong những trạng huống nhất định có thể bị các lực lượng phản kháng xã hội lợi dụng để phục vụ cho những mục đích khác nhau. Do vậy, trong điều kiện Đảng ta là đảng cầm quyền, việc xây dựng cơ chế phản biện xã hội cần phải lưu ý, tránh để các thế lực thù địch lợi dụng, kích động hòng chia rẽ khối đại đoàn kết dân tộc.

3. NHẬN THỨC VỀ GIÁ TRỊ VÀ Ý NGHĨA CỦA HOẠT ĐỘNG PHẢN BIỆN XÃ HỘI

Là một hiện tượng tất yếu, khách quan trọng đời sống chính trị - xã hội của các nước dân chủ, hiện nay phản biện xã hội đang nhận được sự quan tâm của giới nghiên cứu lý luận, luật học, các nhà hoạt động thực tiễn và đông đảo tầng lớp nhân dân, nhất là sau khi *phản biện xã hội* được chính thức ghi trong văn kiện Đại hội Đảng lần thứ X. Hoạt động phản biện xã hội đã được chú trọng, mạng lại nhiều giá trị và ý nghĩa to lớn, thể hiện ở một số điểm cơ bản sau:

Thứ nhất, nếu được thực hiện đúng đắn, phản

biện xã hội sẽ mang lại những kết quả tích cực, phát huy và mở rộng được dân chủ, các chủ trương, đường lối, chính sách sẽ phù hợp, bám sát thực tiễn khách quan, có cơ sở vững chắc, đem lại hiệu quả cao, phản ánh đúng nhu cầu thực tế và nguyện vọng của nhân dân. Thông qua phản biện xã hội Đảng, Nhà nước (các cấp, các ngành, ...) sẽ lắng nghe được tiếng nói của người dân trong việc ra các quyết định, nhất là các vấn đề trọng đại liên quan đến quốc kế dân sinh, hoặc liên quan trực tiếp đến cuộc sống của người dân. Trong tác phẩm *Bàn về kế ước xã hội*, Jean Jacques Rousseau- nhà khai sáng Pháp viết: “Trước khi dựng lâu đài lớn, nhà kiến trúc thăm dò xem đất có chịu nổi trọng lượng của lâu đài hay không. Nhà lập hiến thông minh không bắt tay ngay vào việc soạn thảo luật; trước đó ông xem xét dân chúng là người tiếp nhận luật có thích ứng được với luật không” [6, tr.77]. Hơn nữa, một vấn đề muốn toàn diện cần phải đứng trên nhiều hệ quy chiếu, thông qua nhiều lăng kính để xem xét, đánh giá. Do đó, việc có thêm nhiều người, nhiều tổ chức với nhiều quan điểm, cùng xem xét, bàn bạc, đánh giá, vấn đề sẽ được nhìn nhận toàn diện hơn. Lấy ý kiến nhân dân về dự thảo Hiến pháp sửa đổi mới giai đoạn vừa qua là một minh chứng điển hình nhất cho cơ chế thực thi dân chủ ở nước ta hiện nay. Ngạn ngữ xưa nói rằng “một người hay lo bằng một kho người hay làm”, ý muốn nhấn mạnh đến vai trò của người quản lý, lãnh đạo. Bên cạnh đó dân gian có câu “ba ông thợ da bằng ông Gia Cát” để khẳng định việc nghĩ, việc lo không phải là đặc quyền của một số ít người.

Thứ hai, phản biện xã hội là phương thức quan trọng để đạt được đồng thuận xã hội, góp phần xây dựng nền nếp xây dựng, một trong những biểu hiện của cơ chế thực thi dân chủ và nhất là tránh được hiện tượng bàng quan chính trị trong dân chúng. Bàng quan và thờ ơ chính trị là hiện tượng hết sức nguy hiểm đối với một chính thể và là hệ quả của việc quần chúng không hoặc ít có cơ hội tham gia vào quản lý nhà nước, không có cơ hội để phản biện trong các quyết sách chính trị. Đối với một nhà nước “của dân, do dân, vì dân”, phản biện xã hội là hình thức sinh hoạt chính trị dân chủ giúp thực hiện được những mục đích xã hội tốt đẹp.

Thứ ba, trong điều kiện Đảng ta là đảng cầm quyền, hoạt động phản biện xã hội là nhu cầu tự thân đối với việc nâng cao chất lượng lãnh đạo

của Đảng. Không chấp nhận đa nguyên chính trị, đa đảng đối lập, song Đảng ta rất cần có sự phản biện xã hội từ phía nhân dân thông qua Mặt trận Tổ Quốc và các tổ chức chính trị - xã hội, Phản biện xã hội sẽ là phương thuốc hữu hiệu để chữa trị các căn bệnh của người cầm quyền, như vấn nạn tham nhũng, tệ bè phái cục bộ, lối sống cơ hội...-. Tính chất phản biện sẽ như những liều “vắc xin” có tác dụng phòng ngừa, hạn chế sự tha hóa và lạm dụng quyền lực, hoặc sự độc đoán, chuyên quyền – xu thế mang tính cố hữu của người nắm giữ quyền lực [7]. Quyền tự nhiên của con người trong xã hội chính trị của John Locke, tinh thần pháp luật của Clearles Montesquieu, kế ước xã hội trong tư tưởng của Jean Jacquess Rousseau đã thể rõ tư tưởng này và thống nhất đi đến xây dựng và thực hiện tam quyền phân lập. Do đó, phản biện xã hội trở thành nhu cầu tự thân, khách quan của Đảng cầm quyền và Nhà nước pháp quyền. Điều này đặc biệt càng có nhiều ý nghĩa khi chúng ta xây dựng nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa. Thông qua phản biện xã hội đã tạo ra sự chế ước từ bên ngoài Đảng cầm quyền và Nhà nước trong việc hoạch định đường lối và tổ chức thực thi các quyết sách kinh tế-chính trị, ..., góp phần vào việc giáo dục đội ngũ cán bộ, công chức, đảng viên về đạo đức, lối sống, ý thức làm cho chất lượng cán bộ công chức, đảng viên ngày càng tốt hơn và lợi ích hợp pháp của nhân dân ngày càng được bảo vệ tốt hơn.

Thứ tư, phản biện xã hội xuất hiện một cách tự nhiên trong một xã hội mà ở đó mỗi con người đều tự do bày tỏ các nguyện vọng của mình. Mục đích, ý nghĩa cơ bản nhất của phản biện xã hội là nhằm phát huy quyền làm chủ của nhân dân tham gia xây dựng chủ trương, chính sách của Đảng, pháp luật của Nhà nước, góp phần điều chỉnh các khuynh hướng kinh tế, văn hóa, chính trị, làm cho các khuynh hướng đó trở nên khoa học hơn, đúng đắn hơn và gần với đời sống con người hơn. Thông qua phản biện để nhân dân thực hiện tốt hơn quyền giám sát và tham gia vào quản lý nhà nước của mình. Nếu phản biện được làm tốt ngay từ quá trình khởi thảo các chủ trương, chính sách, dự án, pháp luật trong thực tiễn, tính khả thi và hiệu quả mang lại, bảo đảm sự hài hòa lợi ích của các giai tầng trong xã hội, giữa lợi ích chung và lợi ích lâu dài, nêu lên những thuận lợi, khó khăn, nguy cơ tiềm ẩn, những mặt trái không có lợi trong quá trình thực hiện, ... thì nó sẽ đảm bảo tính khoa học và dễ đi vào cuộc

sống hơn, tránh phải trả giá từ thực tiễn về sự lãng phí thời gian, nhân lực, vật lực và nguy cơ bỏ qua cơ hội để phát triển đất nước. Tổ chức và thực hiện tốt phản biện góp phần nâng cao vai trò của các tổ chức chính trị - xã hội, xây dựng khối đại đoàn kết toàn dân tộc, xây dựng Đảng, xây dựng Nhà nước ngày càng trong sạch, vững mạnh, hoạt động có hiệu lực, hiệu quả.

4. THỰC HIỆN HOẠT ĐỘNG PHẢN BIỆN XÃ HỘI TRONG NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG ĐỊNH HƯỚNG XÃ HỘI CHỦ NGHĨA HIỆN NAY

Một là, để tiến hành phản biện xã hội và từng bước đưa hoạt động này trở thành một thiết chế thì trước hết xã hội phải có thói quen thảo luận, trưng cầu dân ý, nghĩa là nhà nước đảm bảo quyền tự do ngôn luận để kích lệ cá nhân, các tổ chức chính trị - xã hội tham gia vào những cuộc thảo luận hoặc tranh luận trên quy mô xã hội về các vấn đề quan trọng của quốc gia. Khi xã hội được huấn luyện và tập dượt thông qua những cuộc thảo luận như vậy thì xã hội mới có đủ năng lực để phản biện những vấn đề hệ trọng khác, vì khi đề cập đến phản biện xã hội tức là phản biện những vấn đề hệ trọng của đời sống chính trị. Cho nên, trước khi thực hiện phản biện thì phải thực thi tự do ngôn luận. Nếu không có tự do ngôn luận thì không thể tiến hành phản biện. Lẽ cố nhiên tự do ngôn luận không có nghĩa là muốn nói thế nào cũng được mà cần phải có sự định hướng chính trị và chủ thể phản biện cần phải tuân thủ những quy định do luật định. Như vậy tự do ngôn luận chính là tiền đề, điều kiện cơ bản để và là điểm mấu chốt để giải bài toán phản biện hiệu quả. Tuy nhiên cần phải tiến hành luật hóa quyền tự do ngôn luận cũng như luật hóa hoạt động phản biện xã hội.

Hai là, hiện nay Nhà nước pháp quyền như Hiến pháp 2013 và Luật Mặt trận Tổ quốc Việt Nam năm 2015 ghi nhận là một điều kiện quan trọng mang tính chất nền tảng cho việc xây dựng xã hội dân chủ, trong đó bao hàm hoạt động giám sát và phản biện xã hội. Tuy nhiên, đó mới chỉ là một trong hai mặt của một vấn đề: dân chủ xem xét dưới góc độ của nhà nước, thì nhà nước phải là nhà nước pháp quyền, nếu nhìn nhận dưới góc độ xã hội thì xã hội đó phải là xã hội công dân. Theo Hồ Chí Minh, chủ thể gốc của quyền lực và nhà nước thực chất là công cụ thực hiện quyền làm chủ của nhân dân. Do đó, xét đến cùng, dân chủ là mọi quyết định của các cơ quan, tổ chức, các thiết chế quyền lực trong xã hội phải tính đến

nguyện vọng, ý chí, lợi ích của các nhóm xã hội. Do vậy, việc đặt ra mục tiêu xây dựng Nhà nước pháp quyền thường mới chỉ nhìn nhận dưới góc độ tổ chức bộ máy nhà nước. Lẽ cố nhiên, Nhà nước, các cơ quan nhà nước cũng đã xây dựng một hệ thống các cơ quan và nội quy, quy chế hoạt động để tự bản thân mỗi cơ quan, đơn vị kiểm tra, đánh giá kết quả hoạt động trong các hệ thống, các cơ quan nhà nước. Tuy nhiên, suy cho cùng, thì đó cũng là những hoạt động trong “nội bộ” Nhà nước, còn sự tiếp nhận, đánh giá của xã hội đối với Nhà nước như thế nào cần phải dựa vào và xây dựng xã hội công dân. Xã hội công dân sẽ đánh giá tổ chức, vận hành của Nhà nước một cách rất khách quan, toàn diện theo những tiêu chí của các nhóm xã hội, vì tính đa dạng về lợi ích của các nhóm xã hội. Bàn về vấn đề này, Lenin đã từng nói rằng, hãy để cho người nông dân suy nghĩ trên mảnh đất, luống cày của họ. Nếu phân tích dưới góc độ triết học, đó là sự thống nhất của các mặt đối lập trong sự vận hành dân chủ, có có quan hệ biện biện chứng, không tách rời nhau bổ sung, tương hỗ lẫn nhau. Phép biện chứng giữa pháp quyền và dân chủ ở đây là, quyền lực nhà nước thuộc về nhân dân: nhân dân giao quyền cho Nhà nước nhưng không mất quyền; Nhà nước được nhận quyền nhưng không được lạm quyền; Nhà nước quản lý xã hội bằng chế độ pháp quyền, nhân dân giám sát, phản biện và kiểm soát quyền lực Nhà nước bằng xã hội công dân. Do vậy, định hướng xây dựng xã hội công bằng, văn minh bên cạnh mục tiêu xây dựng Nhà nước pháp quyền chính là điều kiện cần và đủ cho việc xây dựng xã hội dân chủ. Nhà nước pháp quyền cần được xây dựng trên cơ sở của xã hội công dân, ngược lại, xã hội công dân chỉ có thể vận hành khi nhà nước pháp quyền hiện diện.

Bà là, việc phản biện xã hội phải được coi là một trong những nhiệm vụ công tác mặt trận tham gia xây dựng Đảng, xây dựng và củng cố chính quyền. Phản biện xã hội phải bảo đảm tính nhân dân, trung thực, khách quan. Các ý kiến nhận xét, đánh giá đối với các nội dung phản biện phải được luận chứng khoa học, các kiến nghị có sức thuyết phục cao và thể hiện tinh thần xây dựng. Những ý kiến phản biện của các tổ chức chính trị - xã hội phải được cơ quan, tổ chức là đối tượng tiếp thu đối thoại, phúc đáp giải trình đầy đủ, kịp thời. Trong giai đoạn hiện nay, nói đến phản biện xã hội, dù muốn hay không, không thể không nói đến vai trò của Mặt trận Tổ quốc Việt Nam và các

đoàn thể nhân dân. Phản biện xã hội có nhiều cấp độ và phạm vi rộng hẹp khác nhau, dù vậy nhu cầu khách quan vẫn phải có một bộ phận trí thức có những kỹ năng nhìn nhận và tư duy khoa học trình độ cao để phân tích các vấn đề kinh tế - chính trị - xã hội góp phần vào công việc điều hành của đất nước. Bên cạnh đó cần kết hợp giữa đội ngũ trí thức khoa học với các phương tiện truyền thông đại chúng và dư luận xã hội, tức là nâng cao quyền lực của thông tin, báo chí trong hoạt động phản biện. Ngoài ra cũng cần nêu cao tính tích cực của người dân tham gia phản biện, bằng cách xây dựng cơ chế để mọi phản ứng của các thành phần xã hội khác nhau có thể được truyền tải đến và được thu nhận tại cơ quan quyền lực tối cao. Thực hiện được điều đó thì lý tưởng và tư duy về văn hóa dân chủ xã hội chủ nghĩa của chúng ta mới đi vào thực tế và trở thành hiện thực.

Bốn là, trong trạng huống xây dựng nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, thực hiện phản biện xã hội cần gắn chặt với giám sát xã hội. Chính quyền từ Trung ương xuống các địa phương cần chủ động lựa chọn, xác định những vấn đề Nhân dân đang quan tâm, bức xúc, ảnh hưởng trực tiếp đến quyền, lợi ích hợp pháp, chính đáng của Nhân dân để lắng nghe ý kiến tâm tư, nguyện vọng của Nhân dân để giám sát kịp thời. Do đó cần xây dựng kế hoạch giám sát, phản biện xã hội phù hợp với từng khu vực và địa phương. Khi thực hiện giám sát, phản biện xã hội trên thực tế cần có sự tham gia đầy đủ các bên liên quan, các tổ chức chính trị - xã hội, các chuyên gia, nhà khoa học, để nâng cao chất lượng, hiệu quả của công tác giám sát và phản biện xã hội [8].

5. KẾT LUẬN

Như vậy qua những phân tích về khái niệm phản biện, phản biện khoa học, phản biện xã hội cũng như giá trị và ý nghĩa của hoạt động phản biện xã hội đối với quá trình thực thi dân chủ hoặc dân chủ hóa, có thể nói phản biện xã hội là một trong những phương thức cơ bản để thực hiện dân chủ trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam hiện nay, góp phần làm lành mạnh hóa môi trường xã hội. Điều này hết sức có ý nghĩa khi chúng ta đang thể chế hóa nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa. Vì vậy cần phải tiếp tục nâng cao nhận thức và hoàn thiện khung pháp lý đầy đủ và phổ biến tuyên

truyền về phản biện xã hội để góp phần hiện thực hóa nền dân chủ xã hội chủ nghĩa. Đó là yếu tố cơ bản để nâng cao giá trị và hiệu quả của hoạt động

phản biện xã hội trong giai đoạn xây dựng và phát triển nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa hiện nay ở Việt Nam.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

[1] Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ X*. Hà Nội: Nxb. Chính trị quốc gia, tr.125, 2006.

[2] P.H. Phú (chủ biên), *Những vấn đề lý luận và thực tiễn mới đặt ra trong tình hình hiện nay*, Hà Nội: Nxb. Chính trị quốc gia, 2008, tr. 571-573, 2008.

[3] N.V. Dụ - H. Hà – T.X. Giá (đồng chủ biên), *Tìm hiểu một số thuật ngữ trong Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ X của Đảng*, Hà Nội: Nxb. Chính trị quốc gia, tr.182, 2006.

[4] V.C. Đàm, *Phương pháp luận nghiên cứu khoa học*. Hà Nội: Nxb. Khoa học và kỹ thuật, 2009,

tr.189, 2009.

[5] T.Đ. Tuấn, *Câu hỏi đặt ra từ cuộc sống: Phản biện xã hội*. Đà Nẵng, Nxb. Đà Nẵng, 2007, tr.160, 2007.

[6] J.J. Rousseau, (Hoàng Thanh Đạm dịch), *Bàn về khế ước xã hội*. TP.HCM: Nxb. TP. Hồ Chí Minh, 1992, tr.77, 1992.

[7]. V.V. Nhiêm, “Một số vấn đề về phản biện xã hội”, *Tạp chí nghiên cứu lập pháp*, số 111, tháng 11 năm 2007.

[8] <https://www.quangninh.gov.vn/bannganh/uybanMTTQ/Trang/ChiTietTinTuc.aspx?nid=2703>. Truy cập ngày 03/08/2022.

Method of democracy implementation in the process of building and developing a socialist-oriented market economy in Vietnam today

Ong Van Nam

ABSTRACT

One of the methods of implementing democracy in the process of building and developing a socialist-oriented market economy in our country today is social criticism. However, up to now, the perception of the concept, value, meaning as well as the organization, building of the actual mechanism and legal framework for social criticism activities is still controversial. On the basis of analyzing and comparing the concepts of scientific criticism and social criticism, as well as determining the role and meaning of social criticism, this article gives some suggestions to deploy social critical activities in reality with the desire to improve the political system, build a clean and strong Party and State, implement social democratization, create a high social consensus among all strata of the people and contribute to gradually perfecting the socialist-oriented market economy institution.

Keywords: social criticism, scientific criticism, democracy, democracy implementation

Received: 08/09/2022

Revised: 08/10/2022

Accepted for publication: 11/11/2022